
Op weg naar een nieuw anti- pestbeleid

Marieke Fourkioti,
studentnummer 204757
mei 2012
Afstudeeronderzoek voor
de M SEN van
Opleidingscentrum Speciale
Onderwijszorg, leerroute
Coachend Innoveren
Begeleid door: Ans Boosten

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Samenvatting	3
1. Aanleiding en probleemstelling	4
2. Theoretische onderbouwing	6
3. Onderzoeksmethodologie	18
4. Data-analyse en resultaten	24
5. Een nieuw model	44
6. Aanbevelingen voor het managementteam	48
7. Evaluatie	50
Literatuurlijst	52
Bijlagen	53

Samenvatting

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal: *wat is volgens bovenbouwleerkrachten een passend anti-pestbeleid?* Om deze vraag te beantwoorden, is een aantal leerkrachten vier keer bij elkaar gekomen in een interesseteam. Daarnaast hebben overige bovenbouwleerkrachten een aantal items op een vragenlijst gescoord.

Om te beginnen is een eigen definitie van pesten geformuleerd: *“Pesten is structureel, bewust grensoverschrijdend gedrag dat door het slachtoffer als negatief wordt ervaren en waardoor het slachtoffer sociaal-emotioneel belemmerd wordt”*.

Op de tweede plaats is geïnventariseerd wat leerkrachten op dit moment doen als zij met pesten geconfronteerd worden. Deze acties blijken te vallen onder preventie, signalering en aanpak. In de aanpak is aandacht voor het gepeste kind, het pestende kind, de ouders en de middengroep. Ook de schoolorganisatie heeft hierin taken en verantwoordelijkheden, maar de leerkrachten menen dat dit onvoldoende gebeurt.

Over hun eigen acties zijn zij vrij tevreden.

Op de derde plaats is nagegaan wat de gewenste aanpak tegen pesten zou zijn. Het is duidelijk dat een goede preventie ervoor zorgt dat aanpakken minder vaak nodig is. Vandaar dat in het onderdeel aanpak de nadruk gelegd moet worden op het betrekken van de middengroep bij de oplossingen van het pestprobleem. Het interesseteam concludeert dat op structurele en serieuze wijze aandacht moet zijn voor groepsvormende activiteiten. Daarnaast moet veelvuldig gesproken worden over het pedagogisch klimaat in de groep, om ervoor te zorgen dat elk kind beseft wat zijn of haar rol is. Als een pestprobleem op deze manier wordt aangepakt, dan leidt dat vanzelf tot preventie van toekomstige pestincidenten.

De rol van het managementteam is van essentieel belang voor een effectief anti-pestbeleid. De leerkracht heeft ondersteuning nodig en er moet tijd vrijgemaakt worden voor het voeren van groepsgesprekken. Daarnaast vindt het interesseteam het nodig dat het anti-pestbeleid regelmatig terugkomt op vergaderingen of in vaststaande overleggen.

De conclusies van het interesseteam leiden tot een nieuw model voor het aanpakken van pesten: de zes-sporenaanpak. Dit model is ook geschikt voor Spil-partners in een Spil-centrum.

1. Aanleiding en probleemstelling

Mijn onderzoek richt zich op het anti-pestbeleid in mijn schoolorganisatie. Met dit onderzoek hoop ik een begin te kunnen maken met het vernieuwen van het bestaande anti-pestbeleid. Dit doel is onderdeel van het bredere doel van de organisatie en haar Spil-partners¹, die gezamenlijk een vernieuwd veiligheidsplan opzetten. De nadruk ligt voor de Spil-partners bij een handzaam anti-pestbeleid met daarin ruime aandacht voor digitaal pesten als moderne, nieuwe vorm van pesten. Zo worden ouders op dit moment geïnformeerd over de recente ontwikkelingen van cyberpesten onder oudere basisschoolleerlingen en krijgen zij van de verschillende Spil-partners advies over hoe te handelen bij (vermoedens) van cyberpesten.

In mijn onderzoek zal ik ingaan op de huidige praktijk van het anti-pestbeleid, maar ook op de wenselijke toekomst ervan. Hoe treden bovenbouwleerkrachten (groep 5 tot en met groep 8) nu op tegen pesten? Wat zijn de wensen en behoeften van bovenbouwleerkrachten als het gaat om de aanpak van pesten? Samen met een interesseteam, dat bestaat uit gemotiveerde leerkrachten, ga ik op zoek naar de antwoorden op deze vragen. Na afloop van het onderzoek hoop ik een waardevolle bijdrage te kunnen leveren aan een vernieuwd anti-pestbeleid op mijn eigen school. Lopende het onderzoek wil ik vooral alert zijn op een belangrijk persoonlijk doel. Voor mijn toekomstige rol als schoolleider moet ik leren niet bij mijn persoonlijke oplossing te willen uitkomen, vanuit een misplaatste veronderstelling dat ik het zelf toch het beste weet. Ik wil deelnemer zijn in een gezamenlijk leerproces en daarbij nastreven dat ik zoveel mogelijk uitga van het doel en de oplossingen van de ander. Dat betekent dat ik mijn eigen wensen en behoeften opzij zal moeten zetten en met een open houding naar mijn collega's zal moeten luisteren. Ik kan tegemoet komen aan mijn eigen behoefte aan structuur en duidelijkheid door te kiezen voor duidelijke, vooraf vastgestelde werkvormen. Daarnaast zal ik mij vooral richten op de kwaliteit van het proces en het product.

¹ Spil (Spelen, Integreren en Leren). Een Spil-centrum is een samenwerkingsverband tussen basisonderwijs, kinderopvang, GGD, bureau Jeugdzorg, welzijnsinstellingen en maatschappelijk werk.

Mijn passie ligt bij de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. In de mij toegewezen taak als Leefstijlcoördinator kan ik deze passie prima kwijt wanneer ik samen met mijn collega's in de werkgroep Leefstijl nadenk over manieren waarop we sociaal-emotionele ontwikkeling en pedagogisch klimaat op de agenda kunnen zetten. Een aanpak tegen pesten past daarbij en raakt bovendien aan de dagelijkse praktijk van de leerkrachten van groep 5 tot en met 8, die allemaal wel eens met pesten in aanraking zijn geweest. Aangezien het onderzoek bijdraagt aan een vernieuwde en vooral handzame aanpak tegen (digitaal) pesten, betekent dat een verbetering van de onderwijspraktijk. Helaas wordt de noodzaak van een vernieuwd en breed anti-pestbeleid ook bewezen door recent onderzoek: cijfers tonen aan dat traditionele en moderne digitale vormen van pesten nog steeds aan de orde van de dag zijn.

Er is veel geschreven en onderzocht over verschillende aanpakken tegen pesten en over de resultaten van verschillende methodes. Ook zijn er landelijke richtlijnen voor een zogenaamd pest-protocol dat iedere school moet hebben geformuleerd. In hoofdstuk 2 van dit stuk zal ik op de verschillende theorieën ingaan die ten grondslag liggen aan mijn onderzoek.

In mijn onderzoek zal de volgende hoofdvraag centraal staan:

Wat is volgens bovenbouwleerkrachten een passend anti-pestbeleid?

De volgende deelvragen vallen hier onder:

1. Wat verstaan leerkrachten bovenbouw onder pesten?
2. Wat doen leerkrachten bovenbouw nu als zij met pesten geconfronteerd worden?
3. Wat is de door leerkrachten bovenbouw gewenste aanpak tegen pesten?

2. Theoretische onderbouwing

2.1 Definitie

Pesten en plagen worden vaak tegenover elkaar gezet en met elkaar vergeleken. De definitie van pesten kan wellicht het beste vorm krijgen door de verschillen tussen pesten en plagen uiteen te zetten. Ik heb hiervoor de website van de Stichting Vredeseducatie geraadpleegd (2012).

- plagen gebeurt onbezonnen en spontaan, terwijl pesten met opzet en zelfs gepland gebeurt;
- plagen gebeurt zonder kwade bijbedoelingen, terwijl pesten als doel heeft de ander te kwetsen;
- plagen gebeurt onregelmatig en bovendien niet vaak, terwijl pesten systematisch gebeurt;
- plagen gebeurt tussen “gelijken”: soms plaagt de een, dan weer de ander. Bij pesten hebben beide partijen een vaste rol, waarbij de pester macht heeft over het doelwit;
- plagen is over het algemeen te verdragen of zelfs plezierig (maar kan ook vervelend of agressief zijn!), terwijl pesten geen enkele positieve bedoeling heeft;
- plagen vindt meestal plaats tussen twee individuen, terwijl pesten vaker voorkomt tussen een groep pesters en een individueel doelwit;
- de pijn als gevolg van plagen is vaak kort van duur en draaglijk, terwijl de doelwitten van pesten het risico lopen om lang en ingrijpend last te hebben van de pijn;
- de relaties tussen plager en doelwit worden na afloop weer snel hervat, terwijl het voor beide partijen bij pesten lastig is weer een evenwichtige relatie op te bouwen;
- het geplaagde doelwit blijft een volwaardig groepslid, terwijl het doelwit van pesters geïsoleerd wordt en voelt dat het alleen staat;
- plagen heeft geen negatief effect op de groep als geheel, terwijl pesten vrijwel ieder groepslid een onveilig gevoel geeft, ongeacht welke rol men heeft.

In het onderzoek wordt gezocht naar een gezamenlijke definitie van pesten onder de leden van het interesseteam. Wellicht kunnen de verschillen tussen plagen en pesten een ingang vormen voor het vaststellen van deze definitie.

2.2 Pesten in verschillende leeftijdsgroepen

Van Engelen (2011) meldt in zijn boek *Grip op de Groep* dat het zich vormen van een groep in verschillende fasen gebeurt, waarbij in de eerste fase het zogenaamde 'forming' plaatsvindt. Forming wil zeggen dat de leden van de groep elkaar aftasten en samen vaststellen wat wel en wat niet kan in de groep. De groepsleden observeren elkaar en bepalen wanneer je erbij hoort en wanneer niet. Volgens Van Engelen vindt de formingfase pas duidelijk plaats vanaf groep 5, omdat kinderen van jongere leeftijd te veel ego- en volwassen-gericht zijn om te kunnen spreken van een groep.

Ervan uitgaande dat pesten plaatsvindt onder de voorwaarde van het bestaan van een groep, kan dus gezegd worden dat pestgedrag pas plaatsvindt vanaf groep 5. Deze veronderstelling wordt bevestigd door Depamelaere (2010), die vermeldt dat de grootste problemen met pesten worden ondervonden in de leeftijdsgroep tussen tien en veertien jaar. Omdat kinderen tussen twee en vier jaar nog zeer sterk op zichzelf gericht zijn en zich niet kunnen verplaatsen in de gevoelens van een ander, kun je niet spreken van pestgedrag bij deze jonge kinderen. Als er al sprake is van ruzie, dan zijn het niet steeds dezelfde kinderen die het slachtoffer zijn (Eerkens, 2009). Kinderen tussen vier en acht jaar verkeren dagelijks in een groep leeftijdgenoten, of ze dat nu leuk vinden of niet. Ze doen in de groep veel ervaring op, onder andere door elkaars gedrag te observeren. Al kijkend en handelend leren ze, met vallen en opstaan, hoe ze met anderen kunnen omgaan. Gericht pesten komt in deze leeftijdsgroep niet zo veel voor, omdat de sociale rollen in de groep over het algemeen nog niet vastliggen. Wel zijn sommige kinderen populairder dan anderen (Eerkens, 2009).

Voortvloeiend uit het bovenstaande, zal ik me in dit onderzoek richten op de aanpak van pesten in de bovenbouwgroepen.

2.3 Recente cijfers

Een onderzoek uit 2011, uitgevoerd in opdracht van het Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap toont cijfers uit 2010 over door leerlingen ervaren onveiligheid in en rond hun school. 25% van de deelnemende leerlingen gaf aan getuige te zijn geweest van verbaal geweld, 43% van materieel geweld, 35% van sociaal geweld, 42% van licht lichamelijk geweld, 38% van grof lichamelijk geweld en 37% van seksueel geweld (Mooij, 2011).

Deze cijfers liegen er niet om en de aandacht voor veiligheid op scholen is dan ook groot. Verreweg de meeste basisscholen zijn inmiddels bewust bezig met het terugdringen van pesten onder hun leerlingen. Eind jaren negentig gebruikte ruim de helft van de leerkrachten in het onderwijs nog geen methode om het pesten aan te pakken. Inmiddels is dat wel anders: vrijwel elke basisschool gebruikt een methode die aandacht heeft voor het tegengaan van pesten (Roede, 2009). Daarnaast zijn de schoolorganisaties verplicht een pestprotocol te hebben (en te gebruiken). Hoewel dit protocol om die reden aanwezig is op de meeste scholen, wordt het door een aantal directeurs wel een “slapend” document genoemd, een document dus dat weinig tot niet gebruikt wordt (Roede, 2009).

De website van de rijksoverheid meldt dat scholen, om pesten op school te voorkomen, een verplicht veiligheidsplan moeten hebben. Veel scholen hebben daarnaast een pestprotocol. Scholen werken samen met ouders en leerlingen om pesten te voorkomen (Rijksoverheid). In een veiligheidsplan wordt uiteengezet op welke wijze de school omgaat met veiligheid in het algemeen, maar ook met bijvoorbeeld agressie en geweld, calamiteiten en incidenten, discriminatie en racisme, radicalisering en seksueel geweld. Ook staat in het veiligheidsplan wie de vertrouwenspersoon is van de school en hoe ouders, leerlingen of personeelsleden een klacht kunnen indienen. In het verplichte pestprotocol beschrijft de schoolorganisatie wat zij onder pesten verstaat, op welke manier pestgedrag gesignaleerd wordt en wat er gedaan wordt om pesten te voorkomen of aan te pakken. Het pestprotocol is idealiter geen vaag document, maar eerder een gedetailleerde omschrijving van alle stappen die in de school gezet worden in verschillende situaties. Volgens de website pestweb.nl kan het pestprotocol gezien

worden als een handelingsplan voor de school (Pestweb, 2012). Dit handelingsplan geeft alle betrokken partijen duidelijkheid over de te nemen stappen. Het is daarom onwenselijk dat een pestprotocol een slapend document is, zoals eerder vermeld in deze paragraaf. Een pestprotocol kan daarnaast de functie hebben de betrokken partijen met elkaar te laten samenwerken. Aangezien een goed anti-pestbeleid wordt gekenmerkt door de zogenaamde vijfsporen-aanpak. (Meer, 2002), is dit essentieel. Een samenwerkingsverband tussen de verschillende ouderverenigingen in Nederland heeft in 2004 geleid tot een geactualiseerd nationaal onderwijsprotocol tegen pesten, waarin opnieuw deze vijfsporen-aanpak wordt aanbevolen (LOBO, 2004).

2.4 Cyberpesten

In de laatste jaren is cyberpesten een zorgwekkende nieuwe vorm van pesten geworden. Vrijwel alle kinderen gebruiken wel eens internet en vanaf ongeveer 11 jaar hebben veel kinderen in de basisschoolleeftijd een mobiele telefoon. 15% van de kinderen geeft toe anderen wel eens te pesten op internet, terwijl 40% van alle kinderen weet dat hun klasgenoten wel eens digitaal gepest worden. Het meeste worden meisjes digitaal gepest door andere meisjes. Bijna de helft van de kinderen vindt cyberpesten net zo erg als 'gewoon' pesten (Pestweb, 2012).

Onder cyberpesten of digitaal pesten verstaan we het gebruiken van elektronische communicatiemiddelen met als doel anderen te pesten (Li, 2005). De definitie volgens Belsey, die in Canada een toonaangevende website over cyberpesten heeft ontwikkeld, is als volgt: *“Cyberbullying involves the use of information and communication technologies such as email, cell phone and pager text messages, instant messaging, defamatory² personal Web sites, and defamatory online personal polling Web sites, to support deliberate, repeated, and hostile behavior by an individual or group, that is intended to harm others”* (Belsey, 2012).

Het tegengaan van digitaal pesten is erg lastig, onder andere omdat de pester over het algemeen anoniem is en omdat het recht op vrije meningsuiting het verwijderen

² belasterend

van geposte berichten op (een gedeelte van) een website lastig maakt. Bovendien zijn er erg veel verschillende vormen van digitaal pesten, als gevolg van het steeds groter wordende aantal elektronische middelen. Meer dan de helft van het aantal doelwitten van digitaal pesten vertelt dit niet aan een volwassene, ook dat maakt het bestrijden van het fenomeen moeilijk. Tot slot vinden de meeste gevallen van cyberpesten niet plaats op school, waardoor het voor de scholen lastiger is de daders te straffen (Li, 2005).

Een opvallend resultaat uit recent Canadees onderzoek is dat 30% van de traditionele pesters ook vormen van digitaal pesten toepast. Hetzelfde geldt voor de doelwitten: een derde deel van de slachtoffers van traditioneel pesten wordt tevens slachtoffer van digitaal pesten. Echter, cyberpesters lopen eerder het risico slachtoffer te worden van cyberpesten dan kinderen die niet cyberpesten (Li, 2005). Eenvoudig gezegd: slachtoffers van digitaal pesten pesten zelf ook. Li stelt in haar proefschrift dat cyberpesten en traditioneel pesten zoveel met elkaar gemeen hebben, dat cyberpesten niet als een losstaand fenomeen gezien en bestreden moet worden. Dat zegt dus iets over het anti-pestbeleid dat op een school gevoerd dient te worden. In het anti-pestbeleid moet een aanpak van cyberpesten verweven zijn. Bovendien is het van het grootste belang dat bij de aanpak van cyberpesten de groepen slachtoffers en daders niet losgezien moeten worden van elkaar, aangezien slachtoffers van cyberpesten veelal zelf ook pesten en andersom.

Veel kinderen vertellen niets over het pesten tegen een volwassene en bovendien denken ze dat ze goed op de hoogte zijn van de manieren om internet en andere media veilig te gebruiken. Ze hebben deze manieren niet van een volwassene (bijvoorbeeld op school) geleerd, maar van elkaar of van zichzelf. Deze combinatie leidt ertoe dat het vaak mis gaat en dat er voor de volwassene geen ingang is in dit proces. Het advies van Li is dan ook dat kinderen op gestructureerde wijze geïnformeerd worden over veilig gebruik van moderne technologieën, internet en andere sociale media (Li, 2005).

2.5 Vijfsporen-aanpak

Gebleken is dat de scholen die het meest effectief optreden tegen pesten, een schoolbrede aanpak hanteren. Een dergelijke aanpak combineert interventies op school-, klassen- en individueel niveau (Mutsaers, 2009). Aangezien het voor mijn schoolorganisatie wenselijk is dat het nieuwe anti-pestbeleid effectief is, is deze schoolbrede aanpak uitgangspunt van mijn onderzoek. Samen met de leden van het interesseteam (zie hoofdstuk Onderzoeksmethoden) ga ik na in hoeverre het huidige anti-pestbeleid ingaat op de vijf genoemde sporen, die ik in deze paragraaf zal omschrijven. Ook bepalen we wat per spoor de wenselijke werkwijze is in de schoolorganisatie.

De vijfsporen-aanpak is gericht op de vijf betrokken partijen: het doelwit, de pester, de ouders, de klasgenoten en de school zelf. Alle genoemde partijen moeten gehoord en gesteund worden (Meer, 2002). In deze paragraaf ga ik in op de verschillende stappen die hierin gezet dienen te worden.

2.5.1 *Steun bieden aan het kind dat gepest wordt*

Centraal staat natuurlijk het doelwit, in dit geval het gepeste kind. Voorop staat dat er geluisterd wordt naar het doelwit en dat het probleem serieus genomen wordt. Maar dat is niet voldoende. Volgens de vijfsporen-aanpak is het essentieel dat het kind betrokken wordt bij het bepalen van mogelijke oplossingen en dat het vervolgens ook een rol krijgt bij het werken aan de gekozen oplossing. In paragraaf 2.5.4 ga ik hierop nog verder in.

Als het nodig blijkt te zijn, moet het kind deskundige hulp aangeboden krijgen. En wat zeker niet vergeten mag worden, is het blijven volgen van het kind door middel van bijvoorbeeld follow-upgesprekken. Op die manier kan in de gaten gehouden worden of de ingezette ontwikkeling zich voortzet.

2.5.2 *Steun bieden aan het kind dat pest*

Het idee dat de pester met harde hand gestraft moet worden, lijkt achterhaald.

Steeds meer ziet men in dat ook de pester een kind is dat onvoldoende vaardig is in het leggen en onderhouden van positieve sociale contacten en dat professionele hulp nodig heeft. Het is daarvoor essentieel dat ook de pester zich veilig voelt bij de leerkracht of andere volwassene en straffen helpt daar niet bij. Toch moeten ook de grenzen duidelijk aangegeven worden, alsmede de consequenties van grensoverschrijdend gedrag. Tegelijkertijd is de pester naar alle waarschijnlijkheid een kind dat geholpen moet worden bij het zich houden aan de regels en afspraken. De pester moet natuurlijk weten op welke manier de leerkracht het pesten zal stoppen, maar wellicht kan hij of zij zelfs betrokken worden bij het bedenken van de oplossing, net zoals het doelwit.

Door middel van gesprekken kan aan de pester duidelijk gemaakt worden wat pesten voor het doelwit betekent. Tot slot moet ook de pester gevolgd worden in het hele proces en zullen er regelmatig follow-up gesprekken moeten plaatsvinden om terugval te voorkomen.

2.5.3 De ouders van het gepeste en van het pestende kind steunen

De derde partij in de vijfsporen-aanpak zijn de ouders van zowel de pester als het doelwit. Zij zullen zich ongetwijfeld zorgen maken en willen op zijn minst op de hoogte gehouden worden van bestaande en eventuele nieuwe peestsituaties.

Veel ouders zijn onvoldoende op de hoogte van de achtergronden van pestgedrag en weten niet hoe dit gedrag kan worden aangepakt. Het is dus aan de school om ouders te voorzien van de benodigde informatie, maar ook om samen met de ouders aan de slag te gaan met het aanpakken van het pestprobleem. Het is belangrijk dat zowel ouders als school hierin een aandeel hebben, zodat de kinderen merken dat het probleem op beide plekken serieus genomen wordt. De verantwoordelijkheid van ouders ligt vooral op het gebied van steunen en serieus nemen van het kind en het achterwege laten van actie (Pestweb, www.pestweb.nl, 2012). De verantwoordelijkheid van de school wordt verderop uitgelicht.

Indien nodig kunnen ouders verwezen worden naar deskundige hulp bij bijvoorbeeld opvoedingsproblemen.

2.5.4 De middengroep (de rest van de klas) betrekken bij de oplossingen van het pestprobleem

Niet alleen de pester en het doelwit zijn betrokken bij het pestprobleem in de groep. Een kenmerk van een groep is namelijk dat er sprake is van rollen (Engelen, 2011). Welke rollen dat zijn, hangt af van de vraag of het een positieve of een negatieve groep is. De rollen worden verdeeld via het proces van groepsvorming. Omdat een klas een redelijk sterke groepsbeleving heeft (de kinderen zijn veel bij elkaar), kan de rol die een kind heeft een vormende invloed hebben op het kind. Het is voor een leerkracht een grote uitdaging om aan het begin van het schooljaar, als de groep zich nog niet heeft gevormd, de rollen van de verschillende leerlingen te ontdekken. Van Engelen heeft daar een interessante methodiek voor ontwikkeld die de leerkracht een actieve rol geeft bij het vormen van zijn groep (Engelen, 2011), maar het voert te ver hier nu dieper op in te gaan. Wat in dit kader van belang is, is dat iedere rol een belangrijke functie in de groep bekleedt en als zodanig dus ook de mogelijkheid heeft het gedrag aan te passen ten dienste van een betere sfeer of het oplossen van het pestprobleem.

Met die informatie in het achterhoofd is het verstandig in gesprek te gaan met alle kinderen over pesten in het algemeen of het specifieke pestprobleem in het bijzonder, alsmede over hun eigen rol daarbij. Ook kunnen alle kinderen betrokken worden bij het bespreken van mogelijke oplossingen en de bijdragen die zij vanuit hun positie kunnen leveren aan die oplossingen. Idealiter wordt dit gevolgd door het samen met de kinderen werken aan de gekozen oplossingen, waarbij ze zelf een actieve rol spelen (Meer, 2002).

2.5.5 De algemene verantwoordelijkheid van de school

In de eerste plaats is het de verantwoordelijkheid van de school dat de directie, de leerkrachten en het overige personeel voldoende informatie hebben over pesten in het algemeen en het aanpakken van pesten in de eigen groep en de eigen school. Daarnaast heeft iedere school de maatschappelijke verantwoordelijkheid om stevig stelling te nemen tegen pesten. Dit moet overigens wel voldoende uitgedragen

worden naar ouders, leerlingen en samenwerkingspartners.

Concreter mag van de school verwacht worden dat het pedagogisch klimaat regelmatig in kaart gebracht wordt en dat ieder personeelslid alert is op signalen van pesten of verminderd welbevinden. Vervolgens dient er gewerkt te worden aan een goed beleid rond pesten en de veiligheid van leerlingen waar de hele school bij betrokken is.

Ik wil een belangrijk punt toevoegen aan de verantwoordelijkheden van de school. Uit recent onderzoek is gebleken dat het anti-pestbeleid op veel scholen niet effectief is, omdat leerkrachten zich niet houden aan de gemaakte afspraken over het handelen in geval van pesten (Roede, 2009). Het is de verantwoordelijkheid van de school (directie en leerkrachten) om ook aandacht te hebben voor borging en naleving van het ingevoerde beleid.

2.6 Pesten voorkómen, signaleren en aanpakken

De website pestweb.nl verdeelt haar inhoud in drie onderdelen: pesten voorkómen, pesten signaleren en pesten aanpakken. Mijns inziens is dit een zeer bruikbare indeling, omdat het de drie aspecten omvat van een breed anti-pestbeleid. Deze verdeling zou terug te zien moeten zijn in het pestprotocol van onze schoolorganisatie, zodat er geen onderdelen vergeten worden. In dit onderzoek zal nagegaan worden in hoeverre het huidige anti-pestbeleid en het dagelijkse handelen van de leerkrachten in mijn schoolorganisatie tegemoet komt aan de drie onderdelen. Vervolgens schets ik een beeld van de gewenste situatie per onderdeel, zoals die door de leden van het interesseteam wordt omschreven.

Allereerst volgt hieronder de theoretische uiteenzetting van de drie onderdelen.

2.6.1 Voorkómen

Op de allereerste plaats moet er voldoende aandacht zijn voor een positief pedagogisch klimaat in de school en in de groepen. Hiervoor hebben de meeste scholen inmiddels een methode in gebruik ten behoeve van de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen (Roede, 2009). De meeste van deze methodes hebben

expliciet aandacht voor pest-preventiedoelen, zoals bijvoorbeeld het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en communicatievaardigheden en het aanleren van respect en waardering voor een ander. Ook gaan de meeste methodes in op het samen met de kinderen formuleren van klassenafspraken, die vaak op een goed zichtbare plek worden opgehangen. Een groot voordeel van het inzetten van een dergelijke methode is dat de methode slechts door de leerkracht gevolgd hoeft te worden om ervoor te zorgen dat deze belangrijke doelen automatisch aan bod komen elk schooljaar. Aandachtspunt blijft dat de kwaliteit van de activiteiten afhangt van de leerkrachtvaardigheden en –motivatie met betrekking tot deze lastige thematiek. Er zijn nog meer manieren om pesten zoveel mogelijk te voorkomen. Zo kunnen alle betrokken partijen voorlichting krijgen over wat pesten is en hoe het aangepakt kan worden. Ook kunnen nieuwe ouders bij de inschrijving geïnformeerd worden over het door de schoolorganisatie gevoerde anti-pestbeleid, terwijl een wijziging in het gevoerde beleid naar alle ouders gecommuniceerd kan worden. Pestincidenten kunnen geregistreerd worden, er kunnen duidelijke afspraken gemaakt worden over actief surveilleren op het schoolplein en er kan in de eerste weken van ieder nieuw schooljaar geïnvesteerd worden in het creëren van een zogenaamde positieve groep (Engelen, 2011). Tot slot kan in het zorgplan van de school aangegeven worden op welke manier en met welke externe deskundigen (denk aan bijvoorbeeld wijkagent of vertrouwenspersoon) de pestproblematiek besproken wordt (Pestweb).

2.6.2 Signaleren

Onderdeel van een breed anti-pestbeleid is ook dat er op regelmatige basis gemeten wordt hoe het gesteld is met het welbevinden van de kinderen op school. Daar zijn verschillende instrumenten voor, zoals bijvoorbeeld leerlingvolgsystemen voor sociaal-emotionele ontwikkeling of een leerlingvragenlijst als de School Attitude Questionnaire Internet (SAQI), die onder andere de tevredenheid met school en het zelfvertrouwen meet (SAQI, jaartal onbekend). Een leerlingvolgsysteem wordt over het algemeen ingevuld door de leerkracht van het kind, hoewel er ook systemen zijn die leerlingen de mogelijkheid bieden hun eigen bevindingen in te vullen. Het leerlingvolgsysteem ZIEN! bijvoorbeeld gaat uit van de graadmeters betrokkenheid

en welbevinden. Verder scoort de leerkracht ieder kind op vijf vaardigheidscategorieën: sociaal initiatief, sociale flexibiliteit, sociale autonomie, impulsbeheersing en inlevingsvermogen. De scores op deze categorieën geven relevante informatie over de ontwikkelbehoefte van de leerling op sociaal-emotioneel gebied (ZIEN!, jaartal onbekend). Gecombineerd met de gegevens uit een leerlingvragenlijst ontstaat er op die manier een redelijk compleet beeld van het welbevinden van de leerlingen op school.

Het is ook mogelijk om op afgesproken momenten in het schooljaar een sociogram te (laten) maken met daarin gegevens over de populariteit van leerlingen in de groep. Een dergelijk sociogram geeft goed weer hoe op een bepaald moment de relaties in de groep ervoor staan.

Welk instrument of welke instrumenten ook gebruikt worden, het is van belang dat het structureel gebeurt en dat er vervolgstappen gezet worden naar aanleiding van de meetresultaten. Meten om het meten in immers zinloos. Een anti-pestbeleid zonder curatief onderdeel is dan ook onvolledig (Pestweb, 2012).

2.6.3 Aanpakken

Als eenmaal een pestprobleem gesignaleerd is, moet daarop actie volgen. Een interessante vraag hierbij is of de kinderen betrokken moeten worden bij het bestrijden van pesten. Mutsaers noemt dit interventies op schoolniveau en omschrijft verschillende mogelijkheden (2009). Zo is er de mogelijkheid het principe van 'befriending' in te zetten, waarbij een leerling gevraagd wordt vriendschap te sluiten met of hulp te bieden aan het doelwit. Befriending kan ook werken met een groep leerlingen, ook wel de 'support group approach' genoemd (Young, 1998). Een tweede optie is het samenstellen van een comité van leerlingen die samen bepalen wat er op school gedaan kan worden tegen pesten. Ook peermediation is een mogelijkheid (Young, 1998). Bij peermediation worden leerlingen ingezet om conflicten of pestgedrag tussen twee andere partijen op te lossen. Tot slot kunnen kinderen getraind worden in actief luisteren, waardoor zij een vorm van counseling op zich kunnen nemen.

Het actief betrekken van de kinderen zelf en in het bijzonder ook de andere, niet direct betrokken, kinderen heeft voordelen. Omdat kinderen hierdoor het gevoel krijgen dat zij serieus genomen worden en invloed hebben op wat er in de school gebeurt, nemen zij verantwoordelijkheid voor de sfeer in hun groep en op school. Hieruit vloeit voort dat het betrekken van kinderen bij het bestrijden van pesten een positief effect heeft op het voorkomen van pesten in de toekomst; immers, een sfeer waarin kinderen zich veilig en gerespecteerd voelen, is geen goede voedingsbodem voor pestgedrag. Pestgedrag is namelijk onderdeel van een negatieve groep (Engelen, 2011). Het doelwit, de zondebok, wordt gebruikt als bliksemafleider voor de frustraties over het slecht functioneren van een dergelijke groep. Bovendien geeft het pesten van de zondebok de beste garantie om zelf niet gepest te worden. Een negatieve groep, kortom, heeft een zondebok nodig om te kunnen functioneren.

3. Onderzoeksmethodologie

3.1 Paradigma's

Mijn onderzoeksvraag past zowel in het interpretatieve paradigma als het kritisch-emancipatoir paradigma.

De interpretatieve benadering stelt dat het binnen de sociale wetenschappen om mensen gaat en dat daarom begrip voor die mensen moet worden nagestreefd. In mijn onderzoek staat de vraag centraal hoe een passend anti-pestbeleid eruit zou moeten zien volgens leerkrachten in de bovenbouw (www.boomlemma.nl).

Daarnaast is mijn persoonlijke doel in het onderzoek het op het tweede plan zetten van mijn eigen oplossingen en ideeën. Daaraan ligt wederom het interpretatieve paradigma ten grondslag: ik ben zelf niet in staat de betekenis van mijn collega's met betrekking tot pesten in te vullen.

Toch spreekt ook het kritisch-emancipatoir paradigma me aan. Deze benadering veronderstelt kritiek op de bestaande maatschappij en gaat ervan uit dat onderzoekers een bijdrage kunnen leveren aan verandering in die maatschappij (www.boomlemma.nl). Ik vind dat een schoolleider de visie en daaruit voortvloeiend beleid moet laten ontstaan in samenspraak met de medewerkers. Ik zou geen leidinggevende willen zijn die top-down bepaalt wat er gebeurt in de organisatie. In dit onderzoek wil ik de leerkrachten een stem geven.

3.2 Onderzoeksvorm

Dit onderzoek betreft een combinatie van een case study en een actieonderzoek.

Een case study richt zich op één casus die diepgravend onderzocht wordt (De Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011). In dit onderzoek betreft de casus het anti-pestbeleid dat aan vernieuwing toe is. Kenmerken van een case study die in dit onderzoek terugkomen, zijn het gebruik van een interesseteam en de gerichtheid van het onderzoek op bestaande processen.

Een actieonderzoek kan ook gezien worden als interventiemethodologie, waarbij lopende het onderzoek een alternatieve handelwijze wordt ontwikkeld en

uitgeprobeerd (De Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011). In dit onderzoek wordt het uiteindelijk geadviseerde anti-pestbeleid niet daadwerkelijk uitgevoerd. De ontwikkeling die in een actieonderzoek terug te vinden is, is wel herkenbaar in dit onderzoek: de inhoud van de interesseteambijeenkomsten is steeds afhankelijk van de resultaten van de bijeenkomst die eraan voorafgaat.

3.3 Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek gebruik ik een tweetal onderzoeksmethoden. Er is op de eerste plaats een zogenaamd interesseteam samengesteld, dat bestaat uit ongeveer tien geïnteresseerde leerkrachten van groep 5 tot en met groep 8 en een intern begeleider. Alle deelnemende collega's hebben zich vrijwillig aangemeld voor het interesseteam (zie bijlage 1). De werkwijze van een interesseteam komt overeen met die van een focusgroep (De Lange, 2011). Een focusgroep is gericht op ideeën, gevoelens, opvattingen, attitudes en beleving en is daarom erg geschikt om een thema als pesten uit te diepen. In de bijeenkomsten gaan de groepsleden in gesprek met elkaar over een bepaalde thematiek en staan ze daarbij onder leiding van een gespreksleider. Deze bereidt de bijeenkomsten op dusdanige wijze voor dat de vragen en thema's daadwerkelijk aan bod komen, dat de discussie gefocust blijft en dat alle deelnemers betrokken worden bij het gesprek. De groepsleden moeten zich vrij voelen hun mening en ideeën te geven en een veilige omgeving is dus belangrijk. Ik heb gekozen voor een interesseteam, omdat het me de gelegenheid geeft diep in te gaan op de huidige en wenselijke pestaanpak in mijn schoolorganisatie. Daarnaast vereist een interesseteam rechtstreekse communicatie, wat nodig is voor mijn persoonlijke onderzoeksdoelstelling. Ikzelf heb in het interesseteam afwisselend de rol van gespreksleider en deelnemer.

Het interesseteam in dit onderzoek is vier keer bij elkaar gekomen. Vanuit het interesseteam is de behoefte duidelijk geworden aan meer input vanuit de hele bovenbouw, om na te gaan wat de meningen zijn van de overige collega's over de besproken onderwerpen. In het interesseteam is daarom een vragenlijst voor de bovenbouwleerkrachten voorbereid. Deze vragenlijst heeft uiteindelijk in de vorm van

een grote invullijst in de school gelegen, zodat de leerkrachten het konden invullen op een voor hun gelegen moment (zie bijlage 2).

3.4 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid

In deze paragraaf verantwoord ik triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek.

3.4.1 Triangulatie

Om ervoor te zorgen dat de dataverzameling in dit onderzoek zorgvuldig gebeurt, wordt triangulatie op twee vlakken toegepast. Bij triangulatie worden meerdere soorten gegevens met elkaar gecombineerd, zodat het onderzoek en de resultaten ervan completer en overtuigender zijn (Ponte, 2012).

Op de eerste plaats is er gezorgd voor triangulatie met betrekking tot de databronnen, te weten de respondenten van het onderzoek. In het interesseteam bestaan de bronnen uit leerkrachten van de groepen 5 tot en met 8. Omdat deze leerkrachten op verschillende dagen werken, is de samenstelling van het interesseteam steeds wisselend. Dat zorgt voor dataverzameling in verschillende samenstellingen. Daarnaast zijn er ter voorbereiding van het definiëren van het begrip “pesten” definities gebruikt die door ouders en leerlingen geformuleerd zijn. Op die manier komt het perspectief van deze beide partijen ook terug in het onderzoek.

Op de tweede plaats is gezorgd voor methodische triangulatie, dat wil zeggen dat de data verzameld zijn door middel van verschillende onderzoeksmethoden (Ponte, 2012). Er is gewerkt met een interesseteam en er is daarnaast een vragenlijst opgesteld voor de leerkrachten van de bovenbouw.

3.4.2 Validiteit

De validiteit van een onderzoek zegt iets over het risico dat het meetinstrument systematisch niet meet wat beoogd wordt (Management, 2012). In dit onderzoek is

de mening van individuele leerkrachten van belang, om van daaruit te komen tot een advies aan het managementteam betreffende een nieuw anti-pestbeleid. Het gebruik van een interesseteam dat bestaat uit leerkrachten die met het nieuwe beleid moeten gaan werken, is in alle opzichten relevant. De bijeenkomsten zorgen ervoor dat er diep ingegaan wordt op de thematiek van het onderzoek, en de voorbereiding en verslaglegging van iedere bijeenkomst zorgen ervoor dat alle vragen daadwerkelijk beantwoord worden.

Door middel van een vragenlijst worden de meningen van de leden van het interesseteam getoetst aan die van de grotere groep bovenbouwleerkrachten.

3.4.3 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van een onderzoek zegt, in tegenstelling tot de validiteit, iets over het risico dat er onder verschillende omstandigheden verschillende meetresultaten worden gevonden. Het meetinstrument is dan beïnvloed door de omgeving waarin gemeten wordt (Management, 2012). De betrouwbaarheid van een onderzoek kan gecheckt worden door meerdere malen dezelfde meting uit te voeren met hetzelfde meetinstrument. Zijn de resultaten gelijk, dan is het instrument betrouwbaar (De Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011).

Dit onderzoek is een kwalitatief onderzoek. Het interesseteam bestaat uit collega's in willekeurige samenstellingen. Was de samenstelling van het interesseteam anders geweest, dan zou dat gevolgen kunnen hebben voor de uitkomsten of conclusies van de bijeenkomsten. Dit onderzoek is daarom zo betrouwbaar mogelijk opgezet en uitgevoerd in duidelijke en traceerbare stappen. De focus ligt op een goede voorbereiding en evaluatie van de bijeenkomsten en op conclusies die door het interesseteam herkend en ondersteund worden.

3.5 Ethische overwegingen

Voor deze paragraaf betreffende de ethische overwegingen die ten grondslag liggen aan dit onderzoek, heb ik gebruik gemaakt van het boek "Werkzame idealen. Ethische reflecties op professionaliteit" onder redactie van Kole en De Ruyter (2007),

alsmede van de notitie “Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek”, die voor Fontys OSO (Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg) is opgesteld (Boerman, 2008).

3.5.1 *Plichtsdimensie*

De taak van onderzoeker is afhankelijk van verplichtingen en regels die voortkomen uit bepaalde normen. Hieronder beschrijf ik puntsgewijs de ethische plichten waaraan in dit onderzoek voldaan wordt.

- Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog: om ervoor te zorgen dat men zich herkent in de manier waarop ik het gezegde verwoord of omschrijf, start ik iedere bijeenkomst met een weergave van de vorige bijeenkomst, die indien nodig aangepast kan worden. Ik vertel de deelnemers van het interessteam vanaf de eerste bijeenkomst precies wat doel en methoden van mijn onderzoek zijn en betrek ze bij eventuele veranderingen hierin.
- Zorgvuldigheid en nalatigheid: vanaf de eerste bijeenkomst laat ik de deelnemers in het interessteam weten dat hun naam of gegevens in geen enkel document terug te vinden zijn. Als er officiële documenten voortkomen uit bijeenkomsten, dan leg ik deze eerst voor aan de deelnemers.
- Concurrentie en collegialiteit: het interessteam kent ook de onderzoeksdoelen bij die mijn persoonlijke ontwikkeling betreffen. Ik sta open voor feedback over mijn eigen functioneren in het interessteam.
- Publiceren, auteurschap en geheimhouding: ik deel mijn onderzoeksgegevens met anderen; de deelnemers in het interessteam en de rest van de collega's.
- Onderzoek in opdracht: het is van belang voor mij dat ik sta achter de resultaten van mijn onderzoek en dat ik verplicht ben deze resultaten met het team te delen, ook al wijken deze af van wat het managementteam zou willen.

3.5.2 Aspiratiedimensie

De aspiratiedimensie betreft morele, persoonlijke kwaliteiten waarover een onderzoeker moet beschikken om een onderzoek optimaal te kunnen uitvoeren (Boerman, 2008). Hieronder worden de onderdelen van deze ethische dimensie voor dit onderzoek uitgewerkt.

- Verantwoordelijkheden naar deelnemers: op grond van het kritisch-emancipatoir paradigma, voel ik me er verantwoordelijk voor dat mijn collega's hun stem daadwerkelijk kunnen laten horen. Vanuit het interpretatieve paradigma dien ik zo objectief mogelijk in het onderzoek te staan. De deelnemers weten in de eerste bijeenkomst dat zij actief zullen participeren in de werkvormen die ik leid en dat zij meedenken over een nieuw anti-pestbeleid. Ik zorg ervoor dat mijn collega's zich veilig voelen, zodat zij het gevoel hebben dat ze vrijuit kunnen spreken. Om de normale werkdruk niet te vergroten, heb ik van tevoren het aantal en de duur van de bijeenkomsten afgestemd met de deelnemers.
- Vrijwillig verkregen toestemming: de deelnemers van het interessteam hebben op vrijwillige basis aangegeven te willen deelnemen.
- Privacy: de privacy van de deelnemers blijft gewaarborgd. Namen of andere gegevens zijn niet te achterhalen.
- Openbaar maken van gegevens: alleen het eindproduct in de vorm van dit onderzoeksverslag, de aanbevelingen en het eventuele vernieuwde pestprotocol worden openbaar.
- Methoden/publicatie: voor de verantwoording van de gekozen onderzoeksmethoden verwijs ik naar paragraaf 3.3. De resultaten van dit onderzoek zijn in te zien na aanvraag bij de onderzoeker.
- Wangedrag/plagiaat: dit onderzoek wordt op integere wijze uitgevoerd en voldoet aan hoge kwaliteitsstandaarden (OSO, 2012).

4. Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk presenteer ik de data en resultaten van mijn onderzoek. Ik zal daarbij de verschillende deelvragen als uitgangspunt nemen, zodat duidelijk te zien is welke data relevant zijn per deelvraag.

4.1 Deelvraag 1: Wat verstaan leerkrachten bovenbouw onder pesten?

Vanwege het duidelijk kwalitatieve karakter van deze deelvraag, is deze vraag alleen in het interesseteam besproken.

In bijeenkomst 1 komt deze deelvraag aan de orde. Van verschillende stellingen wordt de mening van het interesseteam bepaald. Als men niet unaniem is, volgen discussies.

Het interesseteam is het eens over de stelling dat pesten gebeurt met als doel een ander te kwetsen. Een discussiepunt is of pesten altijd te maken heeft met macht. Als vastgesteld wordt dat macht ook “controle over jezelf en over je zelfbeeld” kan betekenen, kan men zich in deze stelling vinden.

De voorlopige werkdefinitie van pesten wordt als volgt geformuleerd: *“Pesten is structureel, bewust grensoverschrijdend gedrag wat door het slachtoffer als negatief wordt ervaren en waardoor het slachtoffer sociaal-emotioneel belemmerd wordt”*.

Het woord “grensoverschrijdend” in de definitie is lastig. Wordt een kind volgens de leden van het interesseteam gepest als het zich (slechts) gepest voelt, of moet het grensoverschrijdende gedrag voldoen aan een definitie?

In de derde bijeenkomst is hierop verder ingegaan. Omdat er ‘nieuwe’ collega’s bij zijn, wordt eerst teruggekeken naar het proces van definiëring en naar de werkdefinitie zelf. Dan gaat het interesseteam in op de vraag: wanneer is gedrag grensoverschrijdend? In tweetallen geven de leden van het interesseteam zo concreet mogelijk het antwoord op deze vraag.

grensoverschrijdend gedrag

- gedrag dat niet stopt na een signaal van het gepeste kind (5x);
- gedrag dat als zodanig wordt gesignaleerd door het gepeste kind (6x);
- wanneer er sprake is van lichamelijk contact (1x);
- gedrag dat door ouders of collega's als zodanig wordt geïnterpreteerd.

Grensoverschrijdend gedrag is een subjectieve ervaring. Zodra het gepeste kind het gedrag als grensoverschrijdend betitelt, zou de leerkracht actie moeten ondernemen. Dit onder de voorwaarde dat het gedrag al eerder is voorgekomen. De pester moet dus kunnen weten dat het gedrag als niet prettig wordt ervaren door het gepeste kind.

Op de vraag wat men vindt van een duidelijk, wellicht schoolbreed afgesproken, signaal, geeft men aan dat daar behoefte aan is. Dit zou een combinatie van een verbaal en een niet-verbaal signaal moeten zijn, bijvoorbeeld “Stop, hou op”, met daarbij een hand die afwerend vaar voren gestoken wordt.

4.2 Deelvraag 2: Wat doen leerkrachten bovenbouw nu als zij met pesten geconfronteerd worden?

4.2.1 Preventie, signalering en aanpak

In de eerste bijeenkomst krijgen de deelnemers informatie over de drie onderdelen van anti-pestbeleid: preventie, signalering en aanpak (Pestweb, www.pestweb.nl). De drie onderdelen worden op een groot vel geschreven en door middel van post-its wordt geïnventariseerd wat er op de school al gebeurt op deze drie gebieden. Daarna wordt het interesseteam de vraag gesteld welk punt ze, op een schaal van 1 tot 10, de school op dit moment zouden geven voor de drie verschillende onderdelen.

Door middel van een invullijst is ook de rest van het bovenbouwteam gevraagd de school te scoren op de drie genoemde onderdelen. Hieronder vindt u de inventarisatie van de huidige acties, alsmede de gemiddelde scores van het interesseteam en van de overige bovenbouwleerkrachten terug.

Preventie

- gepland laten complimenteren van een kind (2x);
- gebruiken van Leefstijl en Energizers³;
- gebruiken groepsvormende activiteiten Grip op de Groep;
- benadrukken van en praten over 'anders zijn';
- benoemen en bewustworden van gedragingen;
- voorbeeldgedrag tonen als leerkracht;
- goede overdracht naar komend schooljaar;
- goede afspraken maken aan het begin van het schooljaar.

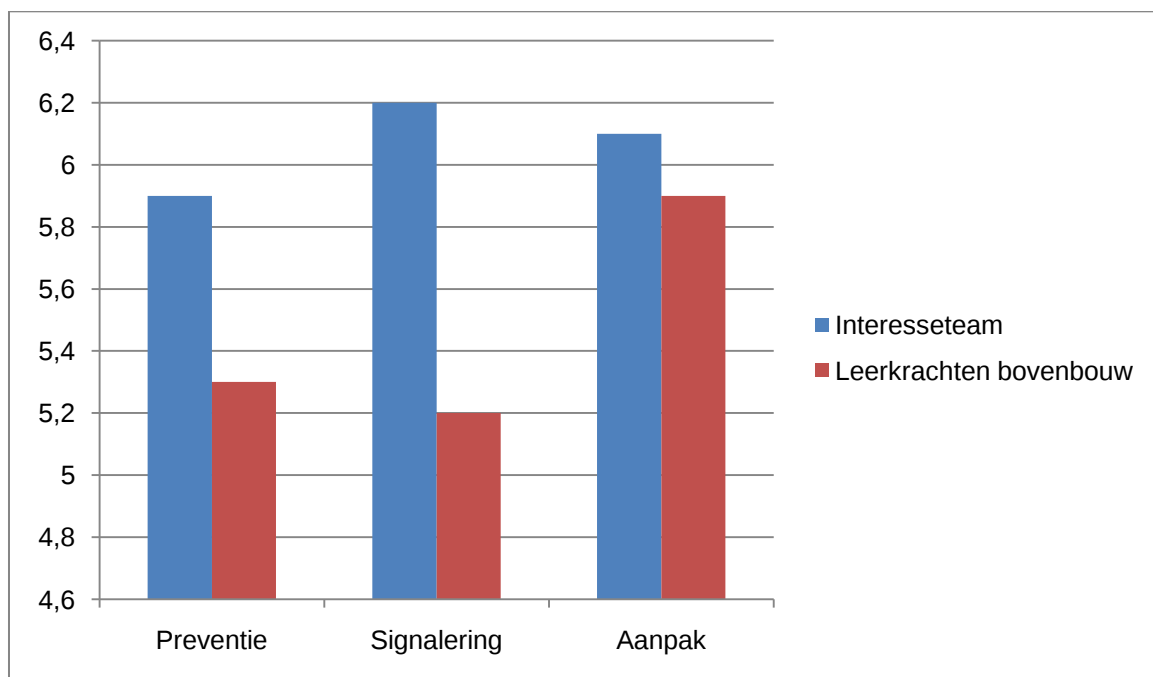
Signalering

- observeren (3x);
- observeren tijdens Leefstijllessen;
- observeren tijdens speelkwartier;
- invullen sociogram (2x);
- invullen observatieinstrument ZIEN!;
- invullen leerlingvragenlijst SAQI;
- signalen ouders en leerlingen;
- zorgoverleggen.

Aanpak

- gesprekken (4x);
- gesprekken met ouders gepeste kind;
- gesprekken met kinderen (2x);
- gesprekken met ouders algemeen;
- luisteren en goed communiceren;
- activiteiten uitvoeren waarbij het gepeste kind een speciale rol toebedeeld krijgt;
- het gepeste kind zich laten uiten;
- het gepeste kind bescherming bieden;
- School Video Interactie Begeleiding;
- straffen of de consequenties van het gedrag laten ervaren.

In figuur 1 vindt u de scores in een staafgrafiek terug.

Figuur 1: scores school op onderdelen anti-pestbeleid

4.2.2 Vijf-sporenaanpak

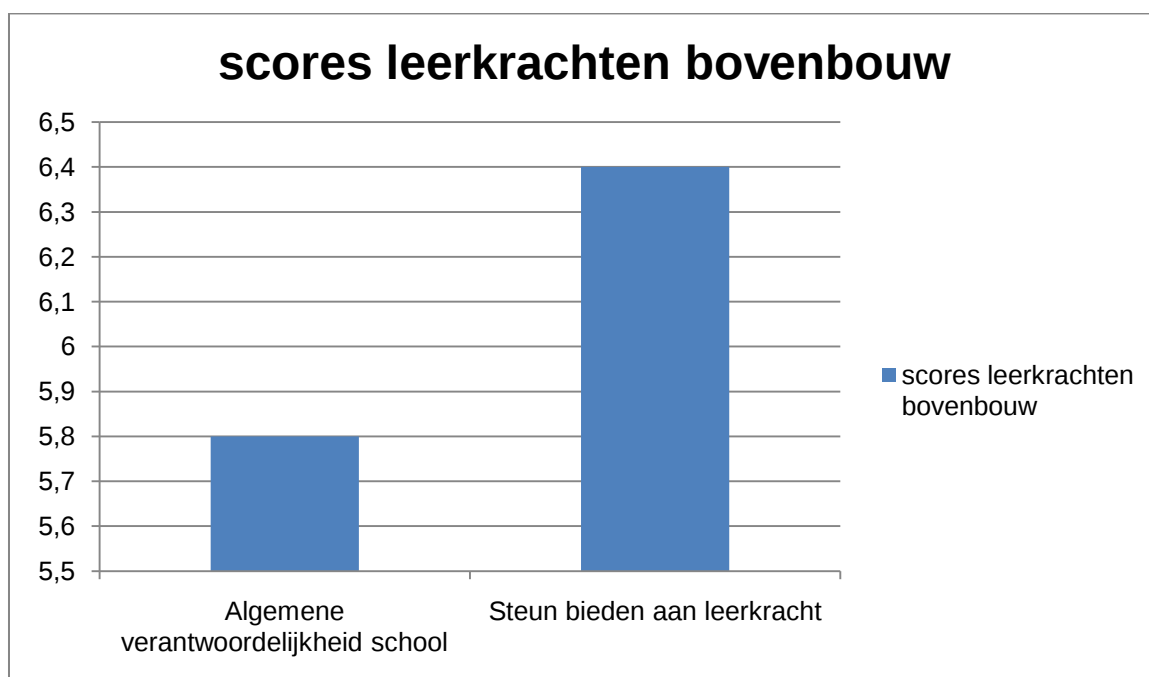
In de tweede bijeenkomst wordt ingezoomd op het onderdeel aanpak. Iedere deelnemer neemt een geval van pesten in gedachten en noteert elke gedane actie op een notitieblaadje. Daarna krijgt het interessteam informatie over de vijf-sporenaanpak en worden de gedane acties per spoor geïnterpreteerd. In figuur 2 is terug te vinden welke acties door het interessteam genoemd zijn.

Figuur 2: huidige acties in de vijf sporen

De deelnemers aan het interesset team leggen in de huidige aanpak de nadruk op spoor 4, het betrekken van de middengroep bij de oplossingen van het pestprobleem.

Ook de rest van de bovenbouwleerkrachten is bevraagd over de huidige aanpak. Er zijn twee vragen gesteld over het functioneren van de school en vier vragen over het eigen functioneren als leerkracht in wiens groep pesten is gesignaleerd. De leerkrachten konden een score geven op een schaal van 1 tot 10. In figuur 3 vindt u de resultaten terug van de eerste twee vragen: welk punt geef je de school voor het nemen van de algemene verantwoordelijkheid en welk punt geef je de school voor het bieden van steun aan de leerkracht. Er zijn 19 leerkrachten die deze vragen hebben beantwoord.

Figuur 3: scores school volgens leerkrachten bovenbouw

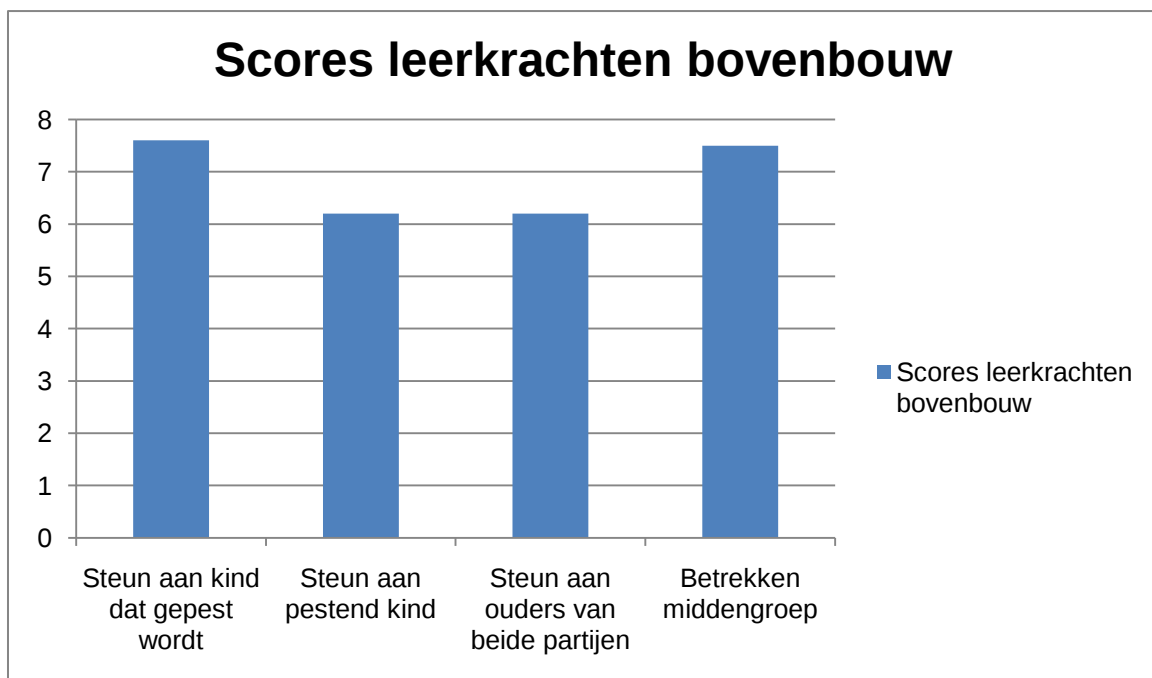
De bovenbouwleerkrachten zijn redelijk tevreden over de mate waarin zij steun krijgen als er pesten in de groep geconstateerd wordt.

Een stuk minder tevreden is men over de mate waarin de school de eigen verantwoordelijkheid neemt.

De vier vragen over het eigen functioneren met betrekking tot het aanpakken van pesten, zijn de volgende:

1. Welk punt geef je jezelf voor het bieden van steun aan het gepeste kind?
2. Welk punt geef je jezelf voor het bieden van steun aan het kind dat pest?
3. Welk punt geef je jezelf voor het bieden van steun aan ouders van beide partijen?
4. Welk punt geef je jezelf voor het betrekken van de middengroep bij de oplossingen van het pestprobleem?

De leerkrachten konden opnieuw een score geven op een schaal van 0 tot 10. In figuur 4 ziet u de gemiddelde scores op bovenstaande vragen. Alle vragen zijn beantwoord door 19 leerkrachten.

Figuur 4: scores eigen functioneren op onderdeel aanpak

Als het gaat om het eigen functioneren van de bovenbouwleerkrachten, vallen de volgende zaken op. Men is tevreden over de manier waarop men aan de slag gaat met het kind dat gepest wordt en met de rest van de groep. De aandacht voor deze sporen is ook bij de leden van het interesseteam groot. Minder tevreden is men over

de aandacht die er is voor het kind dat pest en over de steun die men biedt aan de ouders van beide partijen.

4.3 Deelvraag 3: Wat is de door leerkrachten bovenbouw gewenste aanpak tegen pesten?

De derde en laatste deelvraag betreft de wenselijke aanpak van pesten. In verschillende bijeenkomsten is deze deelvraag teruggekomen, waarbij zowel ingegaan is op verbetering van de drie onderdelen van een goed anti-pestbeleid als van de sporen die in het onderdeel aanpak genoemd worden.

Ook de overige bovenbouwleerkrachten zijn over dit onderwerp bevraagd.

4.3.1 Preventie, signalering en aanpak

Het interesseteam heeft nagedacht over de dingen die nodig zijn om de scores van de school met één punt te verhogen. Deze verbeterpunten zijn op stroken papier geschreven en in volgorde van belangrijkheid gelegd. Ook hebben de deelnemers de gelegenheid gehad nieuwe verbeterpunten toe te voegen aan de al bestaande lijst. De getallen tussen haakjes geven de positie in de lijst aan.

Preventie

Het interesseteam geeft aan dat de score voor de school op het gebied van preventie met één punt verhoogd zou worden indien:

(1) er meer aandacht is voor groepsvormende activiteiten, ook in de lagere groepen al;	(2) er sprake is van bewustwording, het besef dat voorkómen beter en gemakkelijker is dan genezen;	(2) de definitie van pesten duidelijker is voor leerkrachten en leerlingen.
(3) er sprake is van goede communicatie in het algemeen en een goede luisterhouding in het bijzonder;	(4) er meer geobserveerd wordt;	er praktische ideeën aangereikt worden;

Zoals te zien is, heeft het laatste verbeterpunt geen nummer. Het interesseteam vindt namelijk dat het aanreiken van praktische ideeën steeds belangrijk blijft en heeft daarom deze strook dwars vóór de andere stroken gelegd.

Inhoudelijk valt op dat de verbeterpunten variëren van praktische tot voorwaardelijke aspecten en daarom wat lastig te groeperen zijn.

Signalering

Gevraagd naar de verbeterpunten op het gebied van signalering, geeft het interesseteam aan dat de score met één punt verhoogd zou worden indien:

(1) in de eerste weken
bewust gekeken wordt
naar kinderen;

(2) ZIEN! verder ingevuld
wordt;

(3) de meetresultaten tot
actie leiden;

observatie meer
ingepland wordt en de
signalen geïnterpreteerd
worden;

de leerkrachten zouden
openstaan voor wat
kinderen zeggen en de
signalen geïnterpreteerd
worden.

De laatste twee verbeterpunten hebben geen nummer, omdat het interesseteam vindt dat deze punten steeds belangrijk zijn en dwars vóór de andere stroken moeten liggen.

Het valt op dat vooral observatie en het interpreteren van de observatiegegevens veel genoemd worden.

Aanpak

Volgens het interesseteam wordt de score voor de school op het gebied van aanpak hoger indien:

(1) er een duidelijkere lijn komt in de afspraken over wat we doen in geval van pesten;

(2) we als team kijken wat we allemaal hebben gedaan;

handreikingen en kant en klare ideeën worden aangeboden.

Het laatste verbeterpunt heeft geen nummer omdat het steeds belangrijk blijft.

Daarom wordt deze strook dwars vóór de andere gelegd.

Bij het vaststellen van de prioriteiten in de verbeterpunten op het gebied van aanpak, ontstaat het besef dat we in dit interesseteam al hard bezig zijn met het vaststellen van een duidelijke lijn in aanpak.

4.3.2 Vijf-sporenaanpak

Hieronder ga ik in op de gewenste aanpak per spoor. Ik beperk me hierbij tot de aanvullingen die leiden tot de gewenste aanpak per spoor.

Spoor 1 & 2: gepeste en het pestende kind

De vraag bestond of eventueel een gesprek mogelijk is tussen beide partijen, nadat er een gesprek heeft plaatsgevonden met het gepeste kind en het pestende kind apart. Het interesseteam geeft aan dat een dergelijk gesprek geen standaard onderdeel mag zijn van sporen 1 en 2, omdat het afhankelijk is van de vraag of het gepeste kind het aankan en of het gevoel bestaat dat het zinvol is.

Het interesseteam is daarnaast de mening toegedaan dat er verplicht excuses gemaakt moeten worden door het pestende kind, zelfs als het grensoverschrijdende gedrag per ongeluk zou zijn geweest.

Ook meent men dat het goed werkt om kinderen dingen te laten opschrijven, alvorens erover te praten, zodat ouders, eventuele duo-collega's en leerkrachten van volgende groepen kunnen terugzien wat er gebeurd is. Geconcludeerd wordt dat beide partijen een formulier invullen over wat er gebeurd is, als zich een pest-incident heeft voorgedaan. Indien nodig volgt registratie in het leerlingdossier en een gesprek met de leerkracht. De formulieren worden bewaard. Als er vaak een formulier ingevuld moet worden, is dat een signaal voor de leerkracht en kan dit besproken worden met ouders (spoor 3).

Spoor 3: ouders

Het interesseteam is van mening dat ouders en leerkracht naast elkaar moeten opereren om het pestprobleem op te lossen. Ouders moeten zich daarbij bewust zijn van het feit dat hun gedrag gevolgen kan hebben voor de positie van hun kind. Deze bewustwording kan een onderdeel zijn van de gesprekken die in spoor 3 gevoerd worden met de ouders van beide partijen.

Spoor 4: middengroep

De deelnemers van het interesseteam zijn er heel duidelijk in: spoor 4 is het belangrijkste spoor. Maar de leerkracht moet er wel voor zorgen dat het pedagogisch klimaat regelmatig terugkomt, ook als het goed gaat in de groep.

In spoor 4 zou volgens het interesseteam het volgende moeten gebeuren:

- minstens drie keer per week gesprekken voeren met de hele groep;
- vaststaande groepsvormende activiteiten plannen aan het begin van het schooljaar;
- kinderen betrekken bij het bedenken van de oplossingen;
- kinderen bewust maken van het feit dat iedereen invloed heeft op wat er in een groep geaccepteerd wordt en wat niet;
- kinderen duidelijk maken dat de zogenaamde meelopers de voorwaarden creëren waaronder die ene pestkop zijn gang kan gaan;
- kinderen bewust samenwerkingsopdrachten geven;
- afgesproken activiteiten uitvoeren rondom veiligheid;
- na iedere vakantie vaste kringonderwerpen aan bod laten komen.

Een belangrijk inzicht dat in het interesseteam ontstaat, is dat het structureel en regelmatig bespreekbaar maken van de sfeer en de situatie in de groep (al dan niet geïnitieerd door een bepaald pestincident), tegelijkertijd een vorm van pest-preventie is voor de toekomst. Op die manier ontstaat er een cirkel: een gesignaleerd pestincident wordt aangepakt en leidt daardoor tot preventie voor de toekomst. Alle leden van het interesseteam zijn het erover eens dat dat hetgeen is wat we voor de school willen bereiken.

Spoor 5: verantwoordelijkheid school

In deze paragraaf ga ik in op spoor 5, de algemene verantwoordelijkheid van de school. In paragraaf 2.5.5 heb ik uiteengezet waaruit deze verantwoordelijkheid bestaat volgens de literatuur (Meer, 2002). Door mij is daar in dezelfde paragraaf al een extra punt aan toegevoegd en het interesseteam heeft ook nog een extra verantwoordelijkheid aangegeven. Dat maakt dat de school de volgende verantwoordelijkheden heeft:

Verantwoordelijkheden school

- Alle betrokkenen voorzien van informatie;
- Maatschappelijke verantwoordelijkheid: wij zijn tegen pesten;
- Preventie: aandacht voor pedagogisch klimaat;
- Breed anti-pestbeleid formuleren, waarin aandacht voor preventie, signalering en (vijf-sporen)aanpak;
- (vanuit mezelf:) zorgen voor borging en naleving van het beleid;
- (vanuit input interesseteam:) aandacht voor de leerkracht, o.a. door compensatie van de tijd die aan het pedagogisch klimaat besteed moet worden.

Alle verschillende verantwoordelijkheden staan in de derde bijeenkomst op een apart vel papier. De deelnemers noteren met betrekking tot iedere verantwoordelijkheid een of meerdere adviezen voor het managementteam. In onderstaande figuur is te zien welke adviezen gegeven zijn.

Alle betrokkenen voorzien van informatie

- Foto/poster bij de deur hangen;
- Leefstijlposters in de lokalen hangen;
- Pictogrammen ophangen in de groepen;
- Positief gedrag benoemen, uitdragen wat je wél wilt;
- Afspraken doornemen met alle leerkrachten/ouders/kinderen op een themadag;
- Informatie in de schoolgids, op de website, bij de ingangen van de schoolgebouwen.

Maatschappelijke verantwoordelijkheid

- Aandacht aan besteden in informatieavond aan het begin van het schooljaar, alle leerkrachten op dezelfde manier;
- Met de klas iets maken dat dit uitdraagt;
- Zichtbaar maken in de school, in de schoolgids, op de website;
- Uitdragen door bijvoorbeeld een powerpointpresentatie door een lid van het managementteam in de groep.

Aandacht voor pedagogisch klimaat

- In schoolgids noemen dat dit belangrijk is;
- Maandelijks een stelling of iets dergelijks plaatsen in de informatiebrief;
- Nieuwe gymmethode aanschaffen met veel samenspel;
- Wekelijkse plek op rooster;
- Bespreken in het zorgoverleg na een klassenbezoek of aan de hand van gegevens uit ZIEN!;
- Scholing voor leerkrachten organiseren: hoe krijg je een goed pedagogisch klimaat, waar ligt de focus en de aandacht.

Formuleren breed anti-pestbeleid:

- Werkdocument /protocol opstellen;
- Schoolbreed stop-teken afspreken;
- Aantal keren per jaar bespreken in bouwvergadering;
- In zorgoverleg bespreken;
- Positieve pictogrammen door de school heen ophangen;
- Op positieve wijze uitdragen welk gedrag je wel graag ziet.

Zorgen voor borging en naleving van het beleid:

- Soort spreekuur met deskundigen van buitenaf;
- Inplannen in agenda bouwvergaderingen;
- Coördinator aanstellen die let op borging;
- Regelmatige evaluaties;
- Elkaar erop attenderen/aanspreken;
- Klassenbezoek met kijkwijzer;
- Collegiale consultatie.

Aandacht voor de leerkracht:

- In het zorgoverleg;
- Aanreiken van spelletjes, gericht op sociaal-emotionele ontwikkeling, voor elke groep;
- Tijd vrijmaken in het rooster;
- Activiteiten uit methode *Grip op de groep* alvast inroosteren;
- Klankbord intern begeleider/afdelingshoofd;
- Ondersteuning door intern begeleider/afdelingshoofd;
- Regelmatige terugkoppeling in bijvoorbeeld bouwvergadering, waarbij de ambulante collega's worden ingezet om een leerkracht vrij te roosteren die individuele of groepsgesprekken moet voeren in het kader van het pedagogisch klimaat.

Figuur 5: Adviezen aan het managementteam m.b.t. de algemene verantwoordelijkheid van de school

Men heeft het veel over het beter en intensiever gebruik van de “normale” informatiekkanalen van de school naar ouders, maar ook intern tussen de verschillende partijen in de school, zoals schoolgids, website en informatieavonden. Ook de bouwvergaderingen komen veel terug in de adviezen, waarin belangrijke bespreekpunten regelmatig terug kunnen komen. Relatief eenvoudig te realiseren zijn zaken als het ophangen van posters of pictogrammen om duidelijk te maken welk standpunt de school inneemt als het gaat om pesten.

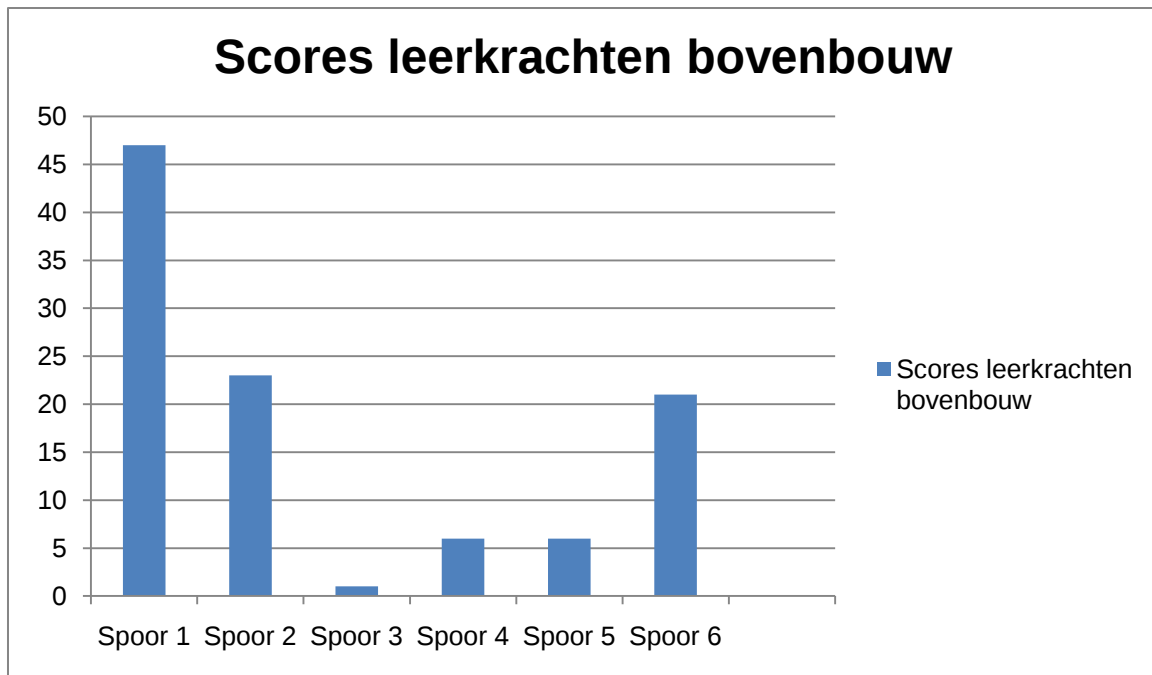
Ook het naleven en borgen van het anti-pestbeleid wordt belangrijk gevonden, bijvoorbeeld door het terug laten komen van het pedagogisch klimaat in de zorgoverleggen, het aanstellen van een coördinator of het inplannen van klassenbezoeken.

Ook is men bezorgd over de leerkracht in wiens groep pesten een probleem is. Adviezen hierover gaan vooral over het ondersteunen en praktisch faciliteren van deze leerkracht in tijd en in prioriteit in het weekrooster. Daarbij kan ook gedacht worden aan de ondersteuning door collega's, bijvoorbeeld de IB-er of het afdelingshoofd. Deze collega's zijn van essentieel belang voor het welbevinden van de leerkracht. Het interesseteam zou (steun bieden aan) de leerkracht graag als extra spoor willen toevoegen in de vijf-sporenaanpak.

4.3.3 Prioritering in de vijf sporen

Voor het interesseteam was het wel duidelijk dat de prioriteit binnen de vijf sporen zou moeten liggen bij spoor 4: het betrekken van de middengroep bij de oplossingen van het pestprobleem. De overige bovenbouwleerkrachten heb ik in de vragenlijst verzocht punten toe te kennen aan de in hun ogen drie belangrijkste sporen. Iedere leerkracht mocht drie punten geven aan het belangrijkste spoor, twee punten aan het spoor dat daarna het belangrijkste is en een punt aan het spoor dat dáárna het belangrijkste is. Daarbij is ook het zesde spoor, steun bieden aan de leerkracht, als spoor toegevoegd.

In onderstaande figuur zijn de totaalscores per spoor weergegeven.

Figuur 6: prioritering per spoor

De leerkrachten bovenbouw vinden overduidelijk de steun aan het gepeste kind het belangrijkste. Wellicht heeft dat te maken met het feit dat leerkrachten graag hulp bieden aan een kind in nood. Een kind dat gepest wordt, appelleert aan een gevoel van medemenselijkheid dat niet alleen leerkrachten hebben.

In veel mindere mate vindt men de ondersteuning van het pestende kind van belang. Er ligt dus een taak van het managementteam de collega's ervan te doordringen dat pestgedrag veelal voortkomt uit onvermogen.

Het door het interesseteam toegevoegde spoor 6, steun bieden aan de leerkracht, wordt ook belangrijk gevonden. Uit de gesprekken in het interesseteam bleek duidelijk dat leerkrachten steun nodig hebben als pesten in hun groep voorkomt. Het is zwaar om iedere dag te werken met een groep waarin de sfeer bepaald wordt door scheve machtsverhoudingen en angst. Men wil toestemming krijgen om aan de slag te gaan met het verbeteren van het pedagogisch klimaat in de groep en dat betekent automatisch dat er andere zaken op het rooster zullen moeten vervallen. Veel leerkrachten hebben niet het idee dat ze daarin zelf keuzes mogen of kunnen maken. Daarom is het nodig dat die keuzes door een leidinggevende gemaakt worden. Ook hebben veel leerkrachten behoefte aan informatie of een stapsgewijze aanpak. Zeker zo opvallend is de lage prioriteit die wordt toegekend aan het betrekken van de middengroep bij de oplossingen van het pestprobleem. Dit spoor wordt immers juist

zo belangrijk gevonden door het interesseteam en bovendien besteden zowel het interesseteam als de overige bovenbouwleerkrachten er veel tijd aan. De vraag naar de oorzaak van dit verschil is een interessante. Wellicht zijn de deelnemers aan het interesseteam beïnvloed door het denkproces in de bijeenkomsten. Het zou ook kunnen dat de deelnemers bij voorbaat al een andere mening hadden dan de rest van het bovenbouwteam (en dat zij zelfs daarom deelgenomen hebben).

Ook het belang dat de bovenbouwleerkrachten hechten aan het steunen van de ouders is laag te noemen. Misschien ontbreekt het hen aan tijd, maar het is ook mogelijk dat men niet goed weet hoe ouders gesteund kunnen worden. Het is tot slot voor te stellen dat leerkrachten het lastig vinden echt samen te werken met ouders in het zoeken naar oplossingen van het pestprobleem.

De algemene verantwoordelijkheid van de school zou wel eens weinigzeggend kunnen zijn voor de bovenbouwleerkrachten. In het interesseteam is hierover natuurlijk zeer uitgebreid gesproken, waardoor de deelnemers een duidelijker beeld hebben van de mogelijkheden in dit spoor.

5. Een nieuw model

In het hieraan voorafgaande hoofdstuk zijn de drie onderzoeksvragen beantwoord. Uit deze antwoorden vloeien de adviezen voort voor het managementteam van de school waar ik werkzaam ben.

Als het daarbij zou blijven, zou ik de inzichten uit het interessteam echter te kort doen. Er is namelijk zo uitvoerig gesproken over de vijf-sporenaanpak, dat in de voorlaatste bijeenkomst de vraag ontstond naar een vernieuwde versie van de vijf-sporenaanpak. In de laatste bijeenkomst heb ik een nieuw model als voorstel aan de deelnemers gepresenteerd en hebben zij te kennen gegeven dat zij zich in dit model kunnen vinden. In dit hoofdstuk presenteer ik de vernieuwde zes-sporenaanpak tegen pesten.

5.1 Zes-sporenaanpak

In de figuur op de volgende pagina wordt de zes-sporenaanpak door middel van een cirkeldiagram weergegeven.

Het vijfde spoor, dat van de algemene verantwoordelijkheid van de school, is geen spoor dat op hetzelfde niveau zou moeten liggen als de andere sporen. Het interessteam heeft namelijk geconstateerd dat de schoolorganisatie, vertegenwoordigd door het managementteam of de directie, een allesbepalende verantwoordelijkheid heeft voor het welslagen van het anti-pestbeleid. Om die reden is de blauwe cirkel van de algemene verantwoordelijkheid van de school in het midden van het diagram geplaatst. De overige sporen zijn rondom spoor 5 geplaatst, omdat deze onderling even belangrijk zijn.

Een nieuw spoor dat door het interessteam is toegevoegd betreft *steun bieden aan de leerkracht*. Dit spoor is terug te zien in de gele cirkel.

Spoor 4, dat van het betrekken van de middengroep bij de oplossingen van het pestprobleem, is volgens het interessteam het belangrijkste spoor. Om die reden staat de rode cirkel bovenaan in het diagram en is deze cirkel groter gemaakt dan de cirkels van de andere sporen.

Figuur 7: zes-sporenaanpak

5.2 Zes-sporenaanpak als onderdeel van een breed anti-pestbeleid

Zoals al te lezen is in paragraaf 2.6, bestaat een breed anti-pestbeleid uit de onderdelen preventie, signalering en aanpak. In de voorgaande paragraaf heb ik de vernieuwde zes-sporenaanpak gepresenteerd, maar deze aanpak maakt dus onderdeel uit van een groter geheel. In de volgende figuur wordt het gehele brede anti-pestbeleid weergegeven. De pijlen tussen de cirkels geven het cyclische

karakter weer van het beleid. Een belangrijk inzicht daarbij is dat spoor 4, dat van het betrekken van de middengroep, direct van invloed is op het preventieve onderdeel van het anti-pestbeleid. Als er in een groep waarin pestgedrag voorkomt op structurele basis groeps gesprekken worden gevoerd over het pedagogisch klimaat in de groep, dan vormen deze gesprekken een deel van de aanpak. Echter, als het pestprobleem verminderd is of nooit heeft bestaan, dan vormen de groeps gesprekken een essentieel onderdeel van preventie.

Figuur 8: breed anti-pestbeleid

5.3 Zes-sporenaanpak en breed anti-pestbeleid in ontwikkeling

Inmiddels zijn het breed anti-pestbeleid en de zes-sporenaanpak gepresenteerd aan de Denktank Veilige School, waarin zowel de directie als de Spil-partners van de

school vertegenwoordigd zijn. Alle denktankleden konden zich vinden in het gepresenteerde model. Bovendien gaven de vertegenwoordigers van de Spil-partners te kennen dat het model geschikt is om voor hun eigen organisatie uit te werken. Buiten dit onderzoek om zal ik daarom een format ontwikkelen dat hiervoor gebruikt kan worden. Daarvoor zal ik op verzoek van de Spil-partners de tekst in de middelste cirkel van de zes-sporenaanpak veranderen in *'Algemene verantwoordelijkheid van de Spil-partner'*.

De vertegenwoordigers van de Spil-partners gaven ook aan dat het in een later stadium belangrijk is om de communicatie tussen de Spil-partners te bespreken, zodat alle betrokken partijen weten wat er speelt rondom kinderen en hun ouders. Dit zou een belangrijk onderdeel moeten zijn van spoor 5.

6. Aanbevelingen voor het managementteam

In dit hoofdstuk formuleer ik de aanbevelingen die uit mijn onderzoek voortkomen. In een later stadium zullen de leden van het managementteam in overleg moeten gaan om hierover besluiten te nemen. Daarbij kunnen ze eventueel leden uit het interesseteam betrekken of misschien de collega's die zich intern bezighouden met sociaal-emotionele ontwikkeling op de school.

Breed anti-pestbeleid

Het is goed om te streven naar een breed anti-pestbeleid, waarbij er aandacht is voor preventie, signalering en aanpak. Bij het bespreken, levend houden en evalueren van het beleid zou dat bijvoorbeeld een aandachtspunt kunnen zijn.

Om preventie te verbeteren, zou er meer aandacht kunnen zijn voor groepsvormende activiteiten, moet het team bewust gemaakt worden van het belang van preventie en moet aan alle betrokkenen duidelijk gemaakt worden wat pesten eigenlijk is.

Om signalering te verbeteren, zullen leerkrachten in de eerste weken van het schooljaar meer en beter moeten kijken naar de kinderen. Daarbij kan ZIEN! een grote rol spelen. Verder moeten leerkrachten zich bewust zijn van de vervolgstappen na signalering; wat doe je met observatiegegevens uit bijvoorbeeld ZIEN!, op welke manier stapt men over naar handelen?

Om aanpak te verbeteren is het vooral van belang om een duidelijke lijn af te spreken binnen de school. Die lijn zou eventueel kunnen bestaan uit de zes-sporenaanpak.

Zes-sporenaanpak

Centraal in de zes-sporenaanpak staat de algemene verantwoordelijkheid van de school (spoor 5). Op dit moment hebben de bovenbouwleerkrachten niet de indruk dat deze verantwoordelijkheid goed genomen wordt. Een mogelijk verbeterpunt hierin is het vergroten van de aandacht voor de leerkracht die pestgedrag tegenkomt

in de groep. Daarbij moet duidelijkheid geschapen worden over het inplannen van groepsactiviteiten, zoals bijvoorbeeld kringgesprekken, waarbij men wil weten welke (delen van) vakken geschrapt kunnen worden. Daarnaast willen leerkrachten ondersteund worden door hun collega's en leidinggevende.

Een ander verbeterpunt betreft de verantwoordelijkheid voor een duidelijk stappenplan. De leerkrachten willen weten welke stappen gezet moeten worden als er pesten geconstateerd wordt in de groep. Ze houden het managementteam daarvoor verantwoordelijk.

Verder zou de verantwoordelijkheid van de school beter worden opgepakt als er afspraken gemaakt zouden worden over het uitvoeren van groepsvormende activiteiten aan het begin van ieder schooljaar.

Als eenmaal een nieuw breed anti-pestbeleid in werking is gezet, moet er gezorgd worden voor borging en naleving van het beleid. Het risico ligt op de loer dat beleid slechts op papier bestaat, maar in de praktijk niet wordt toegepast. Dat zou jammer zijn, maar het kan voorkomen worden. Als de visie van de school impliceert dat kinderen zich veilig voelen, dan moet daar in de praktijk naar gehandeld worden. Aangezien het onderwijs een druk werkveld is waarin mensen vaak tijd tekort komen, zullen zij herinnerd moeten worden aan de afspraken die gemaakt zijn. Daarvoor kunnen de verschillende vergaderingen gebruikt worden, maar ook de zorgoverleggen en eventueel klassenbezoeken.

Dit onderzoek heeft zich beperkt tot de mening van bovenbouwleerkrachten. Voor de volledigheid is het goed om te onderzoeken hoe ook in de onderbouw- en middenbouwgroepen gewerkt kan worden aan preventie, signalering en aanpak. Pas dan is er sprake van een herkenbare en logische doorgaande lijn. Ook kan het nog interessant zijn te onderzoeken wat ouders en kinderen verstaan onder een goed anti-pestbeleid. Op die manier kan het huidige beleid nog beter worden afgestemd op de wensen van kinderen en hun ouders.

7 Evaluatie

In dit hoofdstuk sta ik stil bij wat dit onderzoek voor mij persoonlijk betekend heeft. Daarnaast ga ik in op wat ik in mijn rol als onderzoeker geleerd heb. Tot slot zal ik trachten aanbevelingen te doen voor andere onderzoekers die zich op dit onderzoeksveld willen begeven.

Persoonlijk

De betekenis van dit onderzoek voor mijn ontwikkeling tot schoolleider is enorm. In hoofdstuk 1 heb ik al aangegeven dat ik niet voor niets gekozen heb voor het werken met een interesseteam. Omdat ik een denker ben die zich goed inleest in de materie, alvorens iets te gaan dóen, heb ik vaak veel kennis. Dat heeft er helaas toe geleid dat ik het lastig vindt om te vertrouwen op de kennis, ideeën en oplossingen van anderen. Ik houd graag controle, wat het moeilijk maakt om daadwerkelijk samen te werken met anderen. Dit is geen wenselijke situatie voor een schoolleider. Het is allereerst niet mogelijk om alles zelf te doen, maar daarnaast worden medewerkers daar niet beter of gelukkiger van. Ik zal dus moeten leren vertrouwen op een ander en mijn verwachtingen of te snelle conclusies achterwege moeten laten.

Door dit onderzoek heb ik gemerkt dat ik daartoe in staat ben. Mijn grote behoefte aan controle heb ik ingezet bij de voorbereiding en verslaglegging van de bijeenkomsten. Daarnaast heb ik nauwgezet gezorgd voor een prettige sfeer en voor ruimte voor inbreng van iedere deelnemer. Ik heb steeds gecheckt of mijn conclusies klopten met de werkelijkheid, waardoor de deelnemers zich gehoord voelden en ik geen eigen invulling gaf aan de resultaten. Ik was vooral degene die de bijeenkomst leidde, maar tijdens de activiteiten was ik deelnemer met de andere deelnemers. Dat leverde geen problemen op.

Na afloop van het onderzoek heb ik de deelnemers aan het interesseteam gevraagd wat ze van mijn functioneren vonden tijdens de bijeenkomsten. Ik was blij te lezen dat hun ervaringen overeenkwamen met de mijne.

Ik heb veel achterover geleund en geluisterd. Het mooiste gevolg daarvan zijn de resultaten die mijn collega's in het interesseteam gezamenlijk hebben bereikt. En ik heb slechts de omstandigheden daarvoor gecreëerd.

Onderzoeker

Ook bij dit punt komt het vertrouwen in de collega's weer terug. In de aanloop naar dit onderzoek heb ik me vaak afgevraagd wie er zouden gaan deelnemen in het interesseteam. Zouden dat collega's zijn die "op mij leken" of ook mensen die verder van mij afstonden? Ik wilde alleen werken met vrijwillige deelnemers, dus ik heb me moeten overleveren aan het lot.

Uiteindelijk hebben er verschillende collega's deelgenomen: collega's met wie ik veel contact heb en collega's met wie ik minder vaak contact heb. Mijn angst om de resultaten bleken ongegrond: steeds opnieuw kwam iedereen naar de bijeenkomsten en steeds opnieuw ging men met een prettig gevoel weg.

Wat ik vooral geleerd heb uit dit onderzoek is: geef je collega's het vertrouwen dat ze verdienen, daardoor zullen zij schitteren en jijzelf ook.

Aanbevelingen aan andere onderzoekers

Werken met een interesseteam is erg tijdrovend. De voorbereidingen van de bijeenkomsten kosten veel tijd en energie, evenals het uitwerken van alles wat gezegd is.

Toch is mijn eerste aanbeveling: neem de tijd voor een goede voorbereiding, want die levert uiteindelijk veel tijd op. Bovendien krijgen de deelnemers daarmee het gevoel dat ze verwacht worden en dat hun inbreng van belang is. Ook een goede verslaglegging is noodzakelijk, waarbij de deelnemers in staat moeten worden gesteld de verslagen te lezen en te corrigeren. Als in het stadium van verslaglegging conclusies getrokken worden en deze worden bevestigd door de deelnemers, dan is tekstuele data-analyse niet meer nodig in een later stadium.

Neem de tijd voor het creëren van een gastvrije sfeer. Zorg voor wat te drinken en geef ruimte voor een praatje. Het interesseteam heeft dit, zo bleek bij de evaluatie, erg gewaardeerd. Uiteindelijk willen de deelnemers graag zelf beginnen, aangezien ze persoonlijk geïnteresseerd zijn in het thema.

Literatuurlijst

(sd). Opgeroepen op februari 8, 2012, van www.boomlemma.nl:
http://www.boomlemma.nl/system/uploads/24720/original/9789059317369%20_voorbeeldhoofdstuk.pdf?1313670969

Bateson. (2011). *aantekeningen tijdens bijeenkomst Masterclass*. Eindhoven.

Belsey, B. (2012). Opgeroepen op januari 8, 2012, van <http://www.cyberbullying.ca/>: <http://www.cyberbullying.ca/>

Boerman, R. (2008). Opgeroepen op februari 12, 2012, van www.fontysmediatheek.nl:
[http://www.fontysmediatheek.nl/w/images/8/8d/Boerman,_R-1-
._\(2008\)_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf](http://www.fontysmediatheek.nl/w/images/8/8d/Boerman,_R-1-._(2008)_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf)

De Lange, B. S. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Apeldoorn: Garant.

Depamelaere, A. (2010). Pesten ligt gevoelig. Een onderzoek naar pesten op school bij hoogsensitieve kinderen en adolescenten. Kortrijk, België: Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen.

Eerkens, S. V. (2009, juni). Draaiboek ouderavond pesten, in opdracht van Korein Kinderplein. SPH Fontys Eindhoven.

Engelen, R. v. (2011). *Grip op de groep*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Kole, J. e. (2007). *Werkzame idealen. Ethische reflecties op professionaliteit*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

Li, Q. (2005). Cyberbullying in schools: nature and extent of adolescents' experience. *Cyberbullying in schools: nature and extent of adolescents' experience*. Montreal: Annual Americal Educational Research Association Conference.

Li, Q. (2005, oktober). New bottle but old wine: a research of cyberbullying in schools. *Elsevier* , pp. 1-15.

LOBO, N. O. (2004). Opgeroepen op januari 5, 2012, van www.voo.nl:
http://www.voo.nl/page/Ouders_en_School/Over_pesten/Pesten_op_school

Management, E. I. (2012). Opgeroepen op februari 12, 2012, van www.eurib.com:
http://www.eurib.org/fileadmin/user_upload/Documenten/PDF/Onderzoek/Betrouwbaarheid_en_validiteit_01.pdf

Meer, v. d. (2002). *Kinderen en pesten. Wat volwassenen ervan moeten weten en eraan kunnen doen*. Utrecht: Kosmos Uitgevers.
Meer, v. d. (2002). *Pesten op school. Lessuggesties voor leerkrachten*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Mooij, T. &. (2011). *Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen 2006 - 2010*. Nijmegen: ITS.

Mutsaers, K. (2009). *Wat werkt tegen pesten?* Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.

OSO, F. (2012). *Revised ethical guidelines for educational research (BERA)*.

Opgeroepen op februari 12, 2012, van <https://portal.fontys.nl>:

[https://portal.fontys.nl/instituten/oso/Bronnenbank%20VSD/onderzoekslijn/inhouden/ethiek/Revised%20ethical%20guidelines%20for%20educational%20research%20\(BERA,%202004\)%20vertaald.pdf](https://portal.fontys.nl/instituten/oso/Bronnenbank%20VSD/onderzoekslijn/inhouden/ethiek/Revised%20ethical%20guidelines%20for%20educational%20research%20(BERA,%202004)%20vertaald.pdf)

Pestweb. (sd). Opgeroepen op januari 5, 2012, van www.pestweb.nl:

<http://www.pestweb.nl/aps/pestweb/voor+leerkrachten/Pesten+in+mijn+klas/Pesten+aanpakken/Vijfsporenaanpak.htm>

Pestweb. (2012). Opgeroepen op januari 5, 2012, van www.pestweb.nl:

<http://www.pestweb.nl/aps/pestweb/voor+leerkrachten/Pesten+in+mijn+klas/Pesten+voorkomen/Pestprotocol.htm>

Ponte, P. e. (2012). Opgeroepen op februari 12, 2012, van www.kennisbasislerarenopleiders.nl:

<http://www.kennisbasislerarenopleiders.nl/documents/10-3-1watmoetjeverooronderzoeknaardepraktijkkunnenendoen.pdf>

Quinn, R. E. (1983). A spatial model of effectiveness criteria: towards a competing values approach to organizational analysis. *Management Science*, 29 (3) , 363-377.

Rijksoverheid. (sd). Opgeroepen op januari 5, 2012, van www.rijksoverheid.nl: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veiligheid-in-het-onderwijs/vraag-en-antwoord/wat-doen-scholen-tegen-pestten.html>

Roede, E. &. (2009). *Het einde van pesten op school in zicht? De effectiviteit van anti-pestaanpakken op basisscholen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

SAQI. (jaartal onbekend). Opgeroepen op januari 11, 2012, van www.saqi.nl: <http://www.saqi.nl/>

Vredeseducatie. (2012). Opgeroepen op januari 4, 2012, van www.vredeseducatie.nl:
<http://www.vredeseducatie.nl/pesten/plagen.htm>

Young, S. (1998). The support group approach to bullying in schools. *Educational Psychology in Practice* , 32-39.

ZIEN! (jaartal onbekend). Opgeroepen op januari 11, 2012, van www.socialecompetenties.nl:
<http://www.socialecompetenties.nl/aps/Sociale+Competenties/keuzegids/leerlingvolgsystemen/zien.htm>

Bijlagen

Bijlage 1: lege vragenlijst voor leerkrachten bovenbouw

Bijlage 2: uitnodiging invullen vragenlijst

Wil je voor iedere vraag een bolletje of kruisje zetten bij de voor jou juiste plek? Bedankt voor je medewerking!

Preventie zou een onderdeel kunnen zijn van een anti-pestbeleid. Preventie gaat over het voorkómen van pesten.										
Welk punt geef je <i>de school</i> voor preventie?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Signalering zou een onderdeel kunnen zijn van een anti-pestbeleid. Signalering gaat over het in kaart brengen van pestgedrag.										
Welk punt geef je <i>de school</i> voor signalering?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Aanpakken zou een onderdeel kunnen zijn van een anti-pestbeleid. Aanpakken heeft te maken met het doen verdwijnen van pestgedrag.										
Welk punt geef je <i>de school</i> voor aanpakken?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Een onderdeel van aanpakken zou kunnen zijn: steun bieden aan het kind dat gepest wordt.										
Welk punt geef je <i>jezelf</i> hiervoor?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Een onderdeel van aanpakken zou kunnen zijn: steun bieden aan het kind dat pest.										
Welk punt geef je <i>jezelf</i> hiervoor?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Een onderdeel van aanpakken zou kunnen zijn: de ouders van het gepeste en het pestende kind steunen.										
Welk punt geef je <i>jezelf</i> hiervoor?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Een onderdeel van aanpakken zou kunnen zijn: de middengroep (de rest van de klas) betrekken bij de oplossingen van het pestprobleem.										
Welk punt geef je <i>jezelf</i> hiervoor?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Een onderdeel van aanpakken zou kunnen zijn: de algemene verantwoordelijkheid van de school (denk aan: beleid maken, partijen hierover informeren, stelling nemen tegen pesten...).										
Welk punt geef je <i>de school</i> hiervoor?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Een onderdeel van aanpakken zou kunnen zijn: steun bieden aan de leerkracht van de groep waarin gepest wordt.										
Welk punt geef je <i>de school</i> hiervoor?	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik wil graag van je weten welk onderdeel van aanpakken jij het belangrijkste vindt. Zet 3 <i>bolletjes/kruisjes</i> bij het onderdeel dat jij het belangrijkste vindt, 2 bij het onderdeel dat je daarna het belangrijkste vindt en 1 bij het onderdeel dat je daarna het belangrijkste vindt.										
steun aan gepest kind	steun aan pester	steun aan ouders	middengroep betrekken	algemene verantwoordelijkheid school	steun aan leerkracht					

Beste collega,

Zoals je misschien weet, ben ik voor de opleiding bezig met een onderzoek naar een nieuw anti-pestbeleid voor de groepen 5 tot en met 8 van onze school. Inmiddels zijn er 4 bijeenkomsten geweest met de collega's die zich hebben opgegeven voor het interesseteam en hebben we een aardig idee van hoe zo'n anti-pestbeleid eruit zou kunnen zien. Tijd om de rest van de bovenbouwcollega's te raadplegen!

Omdat ik vermoed dat niet iedereen zin heeft in een vragenlijst, heb ik een andere aanpak gekozen.

In de koffiekamers van het (...) en de (...) hangt / ligt volgende week een grote vragenlijst. Er ligt ook een pakje stiften bij. Aan jou de vraag om bij iedere vraag met een bolletje of kruisje aan te geven welk punt jij zou geven.

Bij de laatste vraag kun je met 3, 2 en 1 bolletjes/kruisjes aangeven wat je het belangrijkste vindt. Ik schat in dat het invullen ongeveer 5 minuutjes duurt. Ik denk dat de vragen voor zich spreken, maar mocht je er niet uitkomen, dan kun je me natuurlijk altijd vragen.

Je hoeft nergens je naam op te schrijven, het invullen is wat mij betreft anoniem. Je mag best onderling overleggen over de vragen, dat is alleen maar goed. (Voor de nieuwsgierigen onder jullie: de vragenlijst zit als bijlage bij deze mail).

Ik wil de lijst voor de meivakantie komen halen, dus hij ligt er een week.

Alvast heel erg bedankt voor je tijd en moeite! Ik houd je op de hoogte van de resultaten!

Groetjes,

Marieke